

1. Teplyakova E. V. Fynansovyye rysky: sushchnost', klassyfykatsyya y metody ykh otsenky // Molodoy uchenyy. – 2016. – #8. – S. 673-676. – URL <https://moluch.ru/archive/112/28377/>.

2. Fynansovyy menedzhment: teoryya y praktyka: Uchebnyk / pod red. E. S. Stoyanovoy. – 6-e yzd. – M.: Yzd-vo «Perspektyva», 2011. – 656 s.

3. Fynansovyy menedzhment: Uchebnyk dlya vuzov / pod red. akad. H. B. Polyaka. – 2-e yzd., pererab. y dop. – M.: YuNYTY-DANA, 2012. – 527 s.

4. Baldzhy M.D. Ekonomichnyy ryzyk ta metody yoho vymiry uvannya: navch. posib. – Khar'kiv: Promart, 2015. – 300 s.

20.09.2018

УДК 330.821.1 : 330.1

JEL Classification: B300

Поліщук Володимир, Несененко Павло

**ДО ПРОБЛЕМИ ВАРТОСТІ В ПРАЦІ Д. РІКАРДО
«НАЧАЛА ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ
ТА ОПОДАТКУВАННЯ» (1817)**

Стаття присвячена аналізу одного з ключових теоретичних питань політичної економії – теорії вартості розглянутих в площині твору Давида Рікардо «Начала політичної економії та оподаткування». У зв'язку з цим показані тлумачення вченим предмету та методу дослідження політичної економії, як встановлення законів розподілу «продукту землі» між трьома основними класами суспільства: власниками землі, власниками грошей або капіталу, необхідного для її обробітку та робітниками, працею яких вона впорядковується і виступає на

поверхні у вигляді основних доходів – ренти, прибутку і заробітної плати, а, також, його теорії вартості (цінності), а потім і дедуктивного методу через призму якого досліджена фундаментальна проблема вартості.

Головна увага статті торкається тлумачення автором книги, мінової вартості (цінності). Причому, мінова вартість розглядається не тільки з точки зору Давида Рікардо, а й з точки зору представників інших напрямків, таких як марксизм та маржиналізм. Так, коли перші вважали, що в основі мінових вартостей лежить праця, втілена в товарах, а їх рідкість є елементом мінової вартості, то представники ж маржиналізму вважали, що в основі її лежить корисність.

В основу обміну Д. Рікардо включив не лише витрати праці, але й рідкість (хоча це добре не виписав), яка дозволила йому вийти на дію такого фактора утворення цінності як земля, що детально виявлено в аналізі питань земельної ренти.

В роботі показано, що науковими здобутками Д. Рікардо у тлумаченні проблеми вартості є: по-перше, зведення до мінової цінності корисних благ з двох джерел – рідкості та кількості праці; по-друге, дозволила поглибити питання з точки зору процесу виробництва, що спирався на двофакторну модель створення багатства – працею та землею; по-третє, поглибила дослідження вартості з боку з'ясування законів обміну, які принципово відрізнялись від законів виробництва, який здійснюється не стільки за витратами праці, а й за законами відшкодуванням витрат капіталу.

Творчість Д. Рікардо показала важливість чіткого слідування логіки розкриття проблем, з'ясування принципів науки та прив'язки їх до вирішення конкретних питань практики, які, при всій глибині постановок, вченому чітко провести не вдалось. Для цього знадобився геній А. Маршалла, який показав їх глибину, вибудував логіку подачі, дав висновки з неї та продемонстрував її важливість для науки.

Ключові слова: предмет, метод, політична економія, мінова вартість, цінність, обмін, рента, заробітна плата, теорія вартості, прибуток, капітал.

**К ПРОБЛЕМЕ СТОИМОСТИ В КНИГЕ Д. РИКАРДО
«НАЧАЛО ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИИ И
НАЛОГОВОГО ОБЛОЖЕНИЯ» (1817)**

Статья посвящена анализу одного из ключевых теоретических вопросов политической экономии - теории стоимости рассмотренных в плоскости производства Давида Рикардо «Начала политической экономии и налогообложения». В связи с этим показаны толкования ученым предмета и метода исследования политической экономии, как установление законов распределения «продукта земли» между тремя основными классами общества: владельцами земли, собственниками денег или капитала, необходимого для ее обработки и рабочими, трудом которых она упорядочивается и выступает на поверхности в виде основных доходов - ренты, прибыли и заработной платы, а также его теории стоимости (ценности), а затем и дедуктивного метода, через призму которого исследована фундаментальная проблема стоимости.

Главное внимание статьи касается толкования автором книги, меновой стоимости (ценности). Причем, меновая стоимость рассматривается не только с точки зрения самого Давида Рикардо, но и с точки зрения представителей других направлений, таких как марксизм и маржинализм. Так, когда первые считали, что в основе меновой стоимости лежит труд, воплощенный в товарах, а их редкость является элементом меновой стоимости, то представители маржинализма считали, что в основе ее лежит полезность.

В основу анализа обмена Д. Рикардо включил не только затраты труда, но и редкость (хотя это толком не выписал), которая позволила ему выйти на действие такого фактора образования ценности как земля, которые выявлены в анализе вопросов земельной ренты.

В работе показано, что научными достижениями Д. Рикардо в раскрытии проблемы стоимости являются: во-первых, сведение к меновой ценности полезных благ из двух источников - редкости и количества труда; во-вторых, позволила углубить

вопрос с точки зрения процесса производства, который опирался на двухфакторную модель создания богатства - трудом и землей; в-третьих, углубила исследование стоимости со стороны выяснения законов обмена, принципиально отличавшихся от законов производства, который осуществляются не столько по затратам труда, сколько по законам возмещения затрат капитала.

Творчество Д. Рикардо показало важность четкого следования логики раскрытия проблем, выяснение принципов науки и привязки их к решению конкретных вопросов практики, которые при всей глубине постановок, ученому четко провести не удалось. Для этого понадобился гений А. Маршалл, который показал их глубину, выстроил логику подачи, дал выводы из нее и продемонстрировал её важность для науки.

Ключевые слова: предмет, метод, политическая экономия, меновая стоимость, ценность, обмен, рента, заработная плата, теория стоимости, прибыль, капитал.

Polishchuk Vladimir, Nesenenko Pavel

**TO THE PROBLEM OF COST
IN THE BOOK D. RICARDO «THE BEGINNING OF
POLITICAL ECONOMY AND TAX EXCHANGE» (1817)**

This article describes analysis of one of the key political economy theoretical questions, the theory of value based on ‘The Beginning of Political Economy and Taxation’ by David Ricardo. According to this we show author’s interpretation of the subject and political economy method of studying as the establishment of «earth product» laws distribution between the three main society groups: landlords, owners of money or the capital required for its processing and workers who makes it in order and create basic income such as rent, profit and wages. Also we look through his theory of value (value) as well as analyze the fundamental problems of value through the prism of deductive method.

The article is focused on the author’s interpretation of the exchange value (value). Exchange value is considered not only from the point of David Ricardo’s view but also from the point of view of some other trends representatives such as Marxism and marginalism.

So, when the first ones believed that labor embodied in goods lays in the basis of exchange value and their rarity is an element of exchange value, the others were sure that it was based on utility.

D. Ricardo included both, labor costs and rarity into his basis of the exchange analysis (although he did not describe it clearly). These allowed him to come to the effect of such a factor in the value formation as land what was revealed in the analysis of land rent issues.

The work shows that D. Ricardo's scientific achievements are the problem of value: first, the reduction to exchange value of useful benefits from two sources - rarity and quantity of labor; secondly, it allowed to deepen the issue from the point of view of the production process, which was based on the two-factor model of wealth creation - labor and land; thirdly, it deepened the study of value on the part of ascertaining the laws of exchange, which were fundamentally different from the laws of production, which are carried out not so much in terms of labor costs, as in the laws of capital cost recovery.

The creative work of D. Ricardo showed the importance of clearly following the logic of disclosing problems, clarifying the principles of science and linking them to solving specific practical issues that, for all the depth of productions, the scientist could not clearly carry out. This required the genius of A. Marshall, who showed their depth, built the logic of supply, drew conclusions from it and demonstrated its importance for science.

Keywords: subject, method, political economy, exchange value, value, exchange, rent, wage, theory of value, profit, capital.

DOI: 10.32680/2409-9260-2018-9(261)-129-146

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження. З моменту проголошення незалежності, весь історичний період існування нашої країни чітко окреслив коло проблем, які все більш детально демонструють наростання в її економіці негативних тенденцій. Пережиті державою нелегкі часи почалися з катастрофічного розвалу економіки на початку 90-х років, потім її стабілізації й навіть зростання, починаючи з кінця 90-х років минулого століття. Однак, треба зазначити, що

досягнуте Україною економічне і соціальне зростання, навіть у сприятливі роки, було, на жаль, нетривалим і нестабільним і не призвело до кардинальних змін у вітчизняній економіці на краще.

Інструментарій сучасних провідних економічних теорій неокласичного (монетарного), кейнсіанського й, у певній мірі, інституціонального підходів, елементи якого намагалися використати для стабілізації вітчизняної економіки, не дали очікуваних результатів ні в осмисленні дійсності ні в рішенні практичних завдань. У зв'язку з цим досить згадати фіаско спроби застосування рецептів сучасного американського монетаризму.

Це викликає необхідність більш глибокого опрацювання досягнень світової економічної науки та досвіду господарської практики минулого. Сучасна Україна, на відміну від розвинених країн, переживає процес поживлення адекватних ринку вартісних форм, у зв'язку з чим має сенс повернутися до джерел становлення наукового етапу економічної думки, а саме – англійської класичної політичної економії та її здобутків. Цей напрямок економічної думки, який став історією для високорозвинених постеконімічних систем і представляє для них скоріше історико-економічний інтерес, має велике значення для суспільств з більш низьким рівнем розвитку, до яких можна віднести й нашу державу.

На жаль, в Україні наукова спадщина минулого ще й по сьогодні знаходиться в розділі історії економічної думки, що виконує більш пізнавальну ніж практичну функцію, а дослідження транзитивної економіки, у кращому разі, раніше виділялось в окрему дисципліну. Причому загальноекономічні предмети, як економічна теорія, економіка та економічна історія між собою, практично, не стикаються, і, зрозуміло, не використовуються для вирішення проблем як одне ціле. Тому погляд на теоретичні й практичні досягнення попередніх шкіл економічної думки й порівняння їх з українським сьогоднішнім використовується, на жаль, дуже рідко, а тому актуальність даного дослідження сумнівів не викликає.

Крім того, у колишньому СРСР, за часів наукової монополії марксизму, практично були відсутні не тільки

серйозні фундаментальні дослідження спадщини класичної школи, але й створені достатні умови, по зрозумілим причинам, для цих досліджень. У зв'язку з цим, виникає необхідність «подивитись» на фундаментальні економічні проблеми очами самих авторів (у даному випадку самого Д. Рікардо), а не з позиції ортодоксального марксизму.

Це дозволить зрозуміти, з одного боку, ті проблеми, які позначають нам шлях нашого руху до розвиненого капіталу, а іншого вийти на інструментарій економіки як науки, що виріс із західного її варіанту політичної економії. Особливо важливими тут будуть тлумачення предмету науки, її методу та теорії вартості, що виклав Д. Рікардо у своїй основній роботі, подивитись новим поглядом на його досягнення та тлумачення по фундаментальним проблемам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У нашій державі та деяких інших країнах, що виникли на теренах колишнього СРСР, останнім часом з'явився ряд наукових досліджень та навчальних видань, у яких, у тій чи іншій мірі, автори намагалися звертатися до наукової спадщини Д. Рікардо та інших представників класичного напрямку. Однак, у повній мірі, розкрити глибину та складність проблем, що поставила господарська практика та спробувати їх вирішити його представникам так і не вдалося. Дослідженням наукової спадщини класичного напрямку займалися такі видатні вітчизняні та зарубіжні науковці, як А.В. Анікін [1], М. Блауг [2], Є. М. Майбурд [6], К. Маркс, [8], С. В. Мартиновський [9] А. Маршалл [10], та інші.

Цілі та задачі статті. Проаналізувати проблему вартості і такі ключові проблеми, як предмет і метод дослідження політичної економії, що були розглянуті у творі Д. Рікардо «Начала політичної економії та оподаткування» та показати їх значення для розвитку економічної науки та господарської практики.

Виклад основного матеріалу. Процес промислового перевороту розпочався у Великобританії у кінці XVIII століття і характеризувався заміною мануфактурного виробництва фабриками з їх бурхливим розвитком. Основний конфлікт суспільства у ті часи відбувався між класом буржуазії та

лендлордами. Швидкими темпами поширювалася наймана праця та посилення експлуатації найманих робітників. У період з 1812-1813 рр. з'являється перший рух стихійного протестного характеру пролетаріату проти буржуазії – луддизм. Як відомо, його прихильники вбачали погіршення свого становища у суспільстві з розвитком масового машинного виробництва, а тому направляли свій гнів та ненависть на пошкодження або знищення дорогого обладнання.

У своєму розвитку капітал Великої Британії перебував у лещатах «хлібних законів», що обмежували імпорт дешевого хліба. У зв'язку з цим, ціни на хліб постійно зростали, при умові, що він був основним продуктом харчування пролетаріату. У зв'язку з цим, капіталісти вимушені були платити більш високу зарплату та постійно її підвищувати, для того, щоб компенсувати витрати на відтворення фізіологічних потреб робітників, чим, відповідно, збільшували кошти на виробництво.

При цьому, земельні власники привласнювали собі частину коштів, штучно підтримуючи орендну плату за користування земельними ділянками на більш високому рівні, яку сплачували капіталісти-орендатори, що були зайняті в аграрній сфері.

Цей історичний період піднесення та активного розгортання промислового перевороту співпав з життям та активною творчою діяльністю Давида Рікардо (1772-1823), одного з найбільш видатних представників англійської класичної політичної економії.

У 1817 році виходить у світ його фундаментальна робота «Начала політичної економії та оподаткування». У ній вчений формулює основне завдання сучасної політичної економії як встановлення законів розподілу «продукту землі» між основними класами суспільства: власниками землі, власниками грошей або капіталу, необхідного для її обробітку, і робітниками, працею яких вона впорядковується і виступає на поверхні у вигляді основних доходів – «ренти», «прибутку» і «заробітної плати». [1, с. 399] Звідси першорядне завдання політичної економії та її предмет дослідження він визначив як з'ясування законів, які управляють розподілом багатства.

Методом дослідження, яким він скористався, був дедуктивний, тобто рух від абстрактного до конкретного. Причому акцент був зроблений на з'ясування відповідності тих чи інших економічних форм певним, абстрактним, об'єктивним принципам, в основу яких було покладено визначення вартості товарів робочим часом. На подібний підхід вплинуло те, що до цього Д. Рікардо захоплювався природничими науками. Однак метод не був зведений лише до природно-аналітичних прийомів аналізу. Він виявився набагато глибшим. У своєму дослідженні вчений використавши «метод наукової дедукції залишив нащадкам питання про причини відрази до індукції» яку пізніше розкрив А. Маршалл. [10, т. 3, с. 195]

Останній пояснив, що «відраза до індукції та його захоплення перед абстрактними доказами є результат його» єврейського походження. Тож не дивно, що у цієї нації багато її представників стали видатними фінансистами, банкірами, так як з малечку у них була вихована повага до такого абстрактного багатства як гроші у якості головного мірили цінності усього оточуючого. Зрозуміло, що його накопичення і ефективне використання було головним сенсом життя більшості цих людей. Грошове середовище стало для них внутрішнім світом, який, зрозуміло, стимулював появу значної кількості видатних економістів у минулому і тепер, як лауреатів нобелівської премії по економіці. На цю рису нації, до речі, пізніше ще раз вкаже В. Зомбарт, тлумачачи значення наявності євреїв у Німеччині, як важливу складову піднесення ринку на зразок дріжджів для сходження тіста.

А. Маршалл вкаже на філігранне використання Д. Рікардо дедукції, хоча й констатує, що його послідовники так і не змогли виявити значення цього методу для розкриття напрямку та мети його роботи.

Робота видатного дослідника складається з 32 глав. Із них основи політичної економії були викладені в 7 розділах, 14 з них – присвячені проблемам податків, а останні 11 аналізували теорії інших видатних економістів того часу, таких як А. Сміт, Ж. Б. Сей, Т. Р. Мальтус та інших.

Одним із головних питань дослідження Д. Рікардо, на якому слід особливо зосередити свою увагу, є питання про

мінову вартість (цінність). Спочатку він цитує положення А. Сміта про «цінність», який розрізняв її дві сторони для:

1. Споживання;
2. Обміну.

На основі цього він робить власні висновки про те, що «товари, що мають корисність, черпають свою мінову вартість із двох джерел: своєї рідкості і кількості праці потрібної для їх виробництва». [12, с. 402]

На думку вченого, приступаючи до з'ясування першого джерела він вказує, що існують товари, вартість яких визначатися лише їх рідкістю, а кількість праці, необхідної для виробництва цих товарів немає значення. Вона змінюється в залежності від зміни багатства і схильностей осіб, які бажають їх придбати. Це такі товари, як стародавні монети, картини видатних художників, рідкісні книги та коштовності, займають незначну частину теперішнього ринку. Більшість речей до таких не належать, оскільки вони можуть бути у разі потреби відтворені працею. Звідси, кажучи про мінову вартість і закони, що її регулюють, маються на увазі товари, кількість яких може бути збільшена людською працею.

Надалі підхід, який використовував Д. Рікардо, був поставлений під сумнів, з одного боку – марксизмом, а з іншого – маржиналізмом.

Представники марксизму вважали, що в основі мінових вартостей лежить праця, втілена в товарах, а їх рідкість є елементом мінової вартості. Звідси, рідкість впливає на мінову вартість не прямо, а через зміну у кількості праці. Наприклад, діаманти є рідким товаром, тому що задля їх знаходження потрібно багато часу та сил, тому виходячи з цього вони коштують багато.

А ось представники маржиналізму вважали, що в основі мінових цінностей лежить корисність. Вона, у свою чергу, залежить від кількості благ, котрі є наявними у індивіда, та, відповідно, залежить від багатьох обставин, у тому числі і від кількості праці, необхідної для їх виробництва. Так, якщо праці потрібно багато, то кількість створених благ буде меншою, а значить – гранична корисність товарів буде високою і ціна, відповідно, зросте. Таким чином, праця впливає на мінову

пропорцію товарів, але не прямо, як вважав Маркс, а побічно, через зміну кількості вироблених благ.

Наприкінці 90-х років XIX століття фундатор кембриджської школи А. Маршалл, видав роботу «Принципи економічної науки», де захистив теорію Д. Рікардо, і на основі напрацювань класичної політичної економії встановив її близькість до теорій, які сьогодні покладена в основу переважної більшості сучасної класики. Дане положення знайшло своє відображення у визначенні предмета, утвореного на базі політекономії як науки про багатство, що розширила свої рамки за рахунок уведення в предмет дослідження відносин попиту та пропозиції, поклавши початок нової науки – економіки.

Таким чином, можна зробити висновок, що мінова цінність або вартість згідно Д. Рікардо має два джерела: рідкість і витрати праці. Однак на відміну від теорії А. Сміта, ним більш чітко було проведено розмежування між вартістю (важкістю або легкістю виробництва) та багатством (кількістю споживчих благ). Це, як вказав А. Маршалл, було зроблено для вирішення проблеми про різницю між граничною і загальною корисністю де під багатством він розуміє загальну корисність, а граничну розглядав як приріст остаточної порції товару. Цим констатується факт того, що будь яке збільшення пропозиції збільшує граничну і зменшує загальну корисність товару. Хоча так чітко це положення Д. Рікардо не формулює.

Розглядаючи сторону пропозиції він не виділяє і різний рівень віддачі як такої, що зменшується, постійна та така, що зростає.

Це добре видно з Додатку I третьої книги А. Маршалла «Теорія вартості Рікардо» [10, т. 3, с. 273-284] де він пояснює, ті причини які викликали неточності та перекручення в тлумаченні основних положень вченого його нащадками, які виникли у розумінні важливих проблем, і перш за все, його теорії вартості, після публікації ним головного твору.

По-перше, А. Маршалл звернув увагу читача на те, що автор не збирався її публікувати і писав для з'ясування економічних питань самому собі, і видав книгу тільки під сильним тиском друзів. По-друге, у рукопису він зосередив

основну увагу на ті проблеми які були не досить ґрунтовно розроблені і тому питання впливу на формування вартості праці та її вплив на витрати виробництва стали центральним пунктом книги у першій її главі та її відділах.

Формування ж вартості рідкістю він глибоко та ретельно не виписав так як виходив із глибокого знання практики яку він мав, що до цієї проблеми, як і політичні діячі та практики справи того часу, на яких він орієнтувався і яка для нього питань не викликала. Він вважав, що корисність «абсолютно властива» (нормальній вартості), хоча не її мірі; Тоді як вартість речей «кількість яких дуже обмежена, залежить від багатства і схильності тих, хто бажає мати їх» [10, т. 3, с. 273]. У зв'язку з цим у пересічного читача, і як з'ясувалось пізніше, не тільки, склалось враження, що формує вартість тільки праця. Саме це положення і взяв потім на своє озброєння К. Маркс в «Капіталі».

В-четвертих, Д. Рікардо у листі своєму найближчому другу Т. Р. Мальтусу писав, що він «слабкий майстер слова». Це видно із того, що деякі важливі положення він не розвиває, а зразу ж переходить до іншої проблеми, не пояснюючи зв'язок між ними. «Його виклад – писав А. Маршалл, – настільки заплутаний, наскільки глибокий; він використовує слова в штучних значеннях, які не пояснює і яким він не слідував потім; і переходить від одного речення до іншого, не помічаючи цього». [10, т. 3, с. 273]. Хоча мету своєї роботи Д. Рікардо знову таки Т. Мальтусу чітко визначив як роз'яснення принципів та показ їх дії на конкретних практичних прикладах.

Д. Рікардо підтримував А. Сміта в його поясненні цінності працею і критикував за її визначення «працею, що купується». Правда, не сприймає вчений і тлумачення А. Смітом цінності як суми доходів.

У нього цінність є первинною величиною, що визначається працею і розподіляється на доходи. Водночас Д. Рікардо заявляє, що на цінність товарів впливає не лише праця, а й капітал, тобто праця, витрачена на знаряддя, інструменти, будівлі, що беруть участь у виробництві. У данному випадку, Д. Рікардо, як і А. Сміт, ототожнює капітал із засобами виробництва. Проте (на відміну від А. Сміта) він трактує цю

категорію позаісторично. У нього все, що бере участь у виробництві, навіть знаряддя первісної людини, вже є капіталом.

Що ж стосується обміну, то Д. Рікардо включив в його основу не лише витрати праці, але й рідкість, яка визначає кількість благ через дію ще одного фактора цінності – землі. Рідкість визначала б вартість товару якби це робили тільки споживачі. Однак покупці менше всього формують ціну товару. Це робить конкуренція виробників. Пропозиція регулює вартість, а саму пропозицію регулюють витрати виробництва. Грошові витрати виробництва дає нам вартість як праці так і прибутку. Таким чином, пропозиція слідує за попитом по п'ятам і бере управління цінами у свої руки і в процесі цього управління попит визначається витратами виробництва» [10, т. 3, с. 281].

Обмін, на думку вченого, зводить складну працю до простої, тобто до її відновлення, яке отримувало вимір у робочому часі. Вартість товару або кількість іншого товару, на який він обмінюється, залежить від відносної кількості праці, необхідної для його виробництва, а не від винагороди, яка сплачується за неї.

У вартості товару Д. Рікардо виділив не тільки живу працю, втілену у ньому, але і минулу, витрачену на знаряддя праці, будівлі, інструменти та інше, що було необхідно було враховувати в умовах промислового перевороту, під час якого значно збільшувалася частка фонду відтворення у первісних доходах основних класів суспільства. Цим він непомітно вводить в аналіз елемент часу, що впливає на вартість. Так якщо витрати праці на виробництво машин будуть потребувати більший його проміжок для свого відтворення вартість зросте. Таким чином час очікування є таким же елементом утворення вартості як і праця.

Новизна дослідження Д. Рікардо полягала в тому, що він, поставивши питання про нормальне відтворення у суспільстві, вийшов на необхідність визначення частки первісних доходів, що дозволяли б забезпечити оптимальне відтворення факторів виробництва, де стрижневе співвідношення вбачав у співвідношенні між зарплатою і прибутком. Виходячи з цього, вчений встановив, що зміна величини зарплати у фонді нової

вартості змінить співвідношення між нею і прибутком, але не призведе, в кінцевому рахунку, до зростання вартості товарів. Цим був виявлений антагонізм між працею і капіталом, який згодом отримав завершення у теорії норми додаткової вартості К. Маркса, за що Д. Рікардо був несправедливо звинувачений представниками західної класики в розпалюванні класової ворожнечі.

Завершуючи розгляд проблеми вартості, слід відзначити трактування у Д. Рікардо товару як продукту, насамперед, як результату людської праці, і лише тільки тоді, коли він масовидний і відтворюваний. На відміну від нього, за К. Марксом, який саме його, а не А. Сміта, вважав своїм вчителем, тлумачення умов перетворення продукту праці на товар відмінне. Продукт лише тоді стає товаром, коли він масовидний і відтворюваний. Наприклад, оригінали картин Леонардо да Вінчі, Тіціана Вечелліо або Рембрандта не товар, тому що вони не є масовидними і не відтворюваними, хоча і є результатом людської праці.

Таким чином, ключовими науковими здобутками Д. Рікардо стосовно проблеми вартості стали: по-перше, зведення мінової цінності корисних речей до двох джерел – рідкості та кількості праці; по-друге, поглиблення проблеми з точки зору процесу виробництва, що спирався на двофакторну модель створення багатства – працю та землю; по-третє, дослідження проблем вартості з боку процесу виробництва як створення відповідних умов для глибокого з'ясування законів обміну, які принципово відрізнялись від законів виробництва, де обмін здійснюється не за витратами праці, а за відшкодуванням затрат капіталу. Тому у західній класичній політекономії дана теорія називається не трудовою теорією вартості (як за К. Марксом), а теорію витрат виробництва, одним із представників якої і був Д. Рікардо.

Аналіз земельної ренти за Д. Рікардо є другою проблемою, що визначає такий фактор товару як цінність. Вчений ставить питання таким чином чи: «...не викличе перетворення землі у власність і послідує за цим утворення ренти яких-небудь змін відносної вартості товарів незалежно від кількості праці необхідної для їх виробництва». [1, с. 432] Одна

ця складна проблема може бути розглянута вже як питання окремої статті.

Висновки. У даній статті було досліджене таке фундаментальне питання як теорія вартості Д. Рікардо. Для цього була показана важливість визначення предмета політичної економії, який є головною метою будь якої науки, проаналізована причина прийняття ним дедуктивного методу з усіма його плюсами та мінусами, який дозволив автору вийти на джерела утворення мінової вартості як рідкості та праці. Перший з них повинен бути терміново взятий на озброєння Україною з метою збереження плодючості землі, як нашого головного багатства, від її хижацького знищення та вивезення за кордон. Для цього треба визнати землю капіталом як і засоби виробництва і суворо слідкувати за її нормальним відтворенням.

Що стосується англійської класичної школи політичної економії то вона заклала фундамент західного класичного напрямку, який став основою для поглиблення її надбань послідовниками такого специфічного відгалуження як марксизму, а пізніше маржиналізму. Якщо К. Маркс побудував на її ученні трудову теорію вартості з метою змінити світ то маржиналізм поглибив фундаментальні основи західної класики для практичних напрацювань, як неокласики, що дозволила створити таку науку як Економіка.

Життя показало, що більшість актуальних проблем сучасної економіки не були б вирішені без вкладу англійської класичної політичної економії де найбільш яскравою зіркою став шотландець А. Сміт. Інші вчені, поглибили його теорію. Одним із таких був Д. Рікардо, напрацювання якого покладені в основу аналізу його сучасниками та послідовниками. Таким чином, економічна теорія Д. Рікардо, в тій чи іншій мірі, вплинула на подальший розвиток багатьох напрямків економічної науки. Однак якщо К. Маркс взяв з неї за основу працю, назвавши Д. Рікардо своїм вчителем, чим перетворив економічну науку на інструмент зміни світу, то маржиналісти відточили на ній свій метод як В. Ст. Джевонс, взявши мінову вартість за основу вирішення безпосередніх практичних завдань, які потім блискуче завершив А. Маршалл.

Література

1. Аникин А. В. Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса / А. В. Аникин. – М. : Политиздат, 1985. – 367 с.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М. : Дело Лтд, 1994. – 688 с.
3. Джевонс У. С. Краткое сообщение общей математической теории политической экономии / У. С. Джевонс // Вехи экономической мысли. Теория потребительского поведения и спроса. – Т. 1 / Под ред. В. М. Гальперина. – СПб. : Экон. шк., 2000. – С. 70 – 77.
4. Зомбарт В. Народное хозяйство Германии в XIX и в начале XX века / В. Зомбарт. – М. : Московский рабочий, 1924. – 262 с.
5. Курно А. О. Исследование математических принципов теории богатства / А. О. Курно // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: В 5 т. –Т. II. Восходящий капитализм / Отв. ред. Г. Г.Фетисов. – М : Мысль, 2005. – С. 74 – 88.
6. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Е. М. Майбурд. – М. : Дело, Вита – Пресс, 1996. – 544 с.
7. Маркс К. Капитал // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., - т. I. – т. 23. –С. 43 – 784; т. II. – т. 24. – С. 31 – 596; т. – III. – т. 25. ч. I. – С. 29 – 505, т. 25. ч. II. – С. 3 – 458.
8. Маркс К. Теории прибавочной стоимости // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., – т. 26. ч. I. – С. 3 – 426, т. 26. ч. II. – С. 3 – 658, т. 26. ч. III – С. 3 – 568.
9. Мартыновский С. В. Экономическая наука от Аристотеля до наших дней: Основные направления анализа / С. В. Мартыновский. – Одесса : Друк, 2001. – 192 с.
10. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3 т. / А. Маршалл. –М. : Прогресс : Универс, 1993. – Т. I – III.
11. Несененко П. П. Генеза методології класичного економічного напряму та кейнсіанства: навчальний посібник / П. П. Несененко, О. А. Артеменко. – Одеса : ОНЕУ, ФОП Гуляєва В. М., 2018. – 262 с.

12. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо / Антология экономической классики. Предисловие И. А. Столярова. – М. : МП «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993. – 475 с.

13. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит / Антология экономической классики. Предисловие И. А. Столярова. – М. : МП «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993. – 475 с.

14. Сэй Ж. Б. Трактат политической экономии / Ж. Б. Сэй. – М. : изд. К. Т. Солдатенкова, 1896. – 112 с.

1. Anykyn A. V. Yunost' nauky: Zhyzn' y ydey mysl'yteley-ekonomystov do Marksa / A. V. Anykyn. – М. : Polytyzdat, 1985. – 367 s.

2. Blauh M. Ekonomycheskaya mysl' v retrospektyve / M. Blauh. – М. : Delo Ltd, 1994. – 688 s.

3. Dzhevons U. S. Kratkoe soobshchenye obshchey matematycheskoy teoryu polytycheskoy ekonomyy / U. S. Dzhevons // Vekhy ekonomycheskoy mysl'y. Teoryya potrebytel'skoho povedeniya y sprosa. – Т. 1 / Pod red. V. M. Hal'peryna. – SPb. : Экон. shk., 2000. – S. 70 – 77.

4. Zombart V. Narodnoe khozyaystvo Hermanyy v KhIKh y v nachale KhKh veka / V. Zombart. – М. : Moskovskyy rabochyy, 1924. – 262 s.

5. Kurno A. O. Yssledovanye matematycheskykh pryntsyrov teoryu bahat'stva / A. O. Kurno // Myrovaya ekonomycheskaya mysl'. Skvoz' pryzmu vekov: V 5 t. –Т. II. Voskhodyashchyy kapitalizm / Otv. red. H. H.Fetysov. – М : Мысль, 2005. – S. 74 – 88.

6. Mayburd E. M. Vvedeniye v ystoriyu ekonomycheskoy mysl'y. Ot prorokov do professorov / E. M. Mayburd. – М. : Delo, Vyta – Press, 1996. – 544 s.

7. Marks K. Kapital // Marks K., Эnhel's F. Soch. 2-e yzd., - t. I. – t. 23. –S. 43 – 784; t. II. – t. 24. – S. 31 – 596; t. – III. – t. 25. ch. I. – S. 29 – 505, t. 25. ch.II. – S. 3 – 458.

8. Marks K. Teoryu prybavochnoy stoyimosti // Marks K., Эnhel's F. Soch. 2-e yzd., – t. 26. ch. I. – S. 3 – 426, t. 26. ch.II. – S. 3 – 658, t. 26. ch. III – S. 3 – 568.

9. Мартыновский С. В. Экономическая наука от Аристотеля до наших дней: Основные направления анализа / С. В. Мартыновский. – Одесса : Друк, 2001. – 192 с.

10. Marshall A. Принципы экономической науки : в 3 т. / А. Маршалл. – М. : Прогресс : Уньюерс, 1993. – Т. I – III.

11. Nesenenko P. P. Heneza metodolohiyi klasychnoho ekonomichnoho napryamu ta keynsianstva: navchal'nyy posibnyk / P. P. Nesenenko, O. A. Artemenko. – Odesa : ONEU, FOP Hulyayeva V. M., 2018. – 262 s.

12. Rykardo D. Nachala polytycheskoy ekonomyy y nalohovoho oblozhenyya / D. Rykardo / Antolohyya ekonomicheskoy klasyky. Predyslovye Y. A. Stolyarova. – М. : МР «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993. – 475 с.

13. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychnakh bohat-stva narodov/ A. Smyt / Antolohyya ekonomicheskoy klasyky. Predyslovye Y. A. Stolyarova. – М. : МР «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993. – 475 с.

14. Сэй Ж. Б. Трактат политической экономии / Ж. Б. Сэй. – М. : изд. К. Т. Soldatenkova, 1896. – 112 с.

18.09.2018

УДК 658.821:005.52

JEL Classification: M490

Popovskiy Yuriy, Kereksha Olga

THEORETICAL ASPECTS OF STRATEGIC ANALYSIS OF ENTERPRISES COMPETITIVENESS

Theoretical aspects of the strategic analysis of the enterprises competitiveness are a component of an unified organic system of theoretical and methodological foundations of strategic analysis, which correspond to modern scientific concepts, the realities of the business environment and the practical needs of the economic entities functioning. Reducing the degree of uncertainty and being